

Folkmord Rwanda

Innehåll

Folkmord – vems är ansvaret?	sid 3
Vägen mot folkmord	sid 7
Bristen på reaktion	sid 11
Passivitet – den mänskliga kostnaden	sid 14
Intervju med Arne Ström	sid 17
Tips på litteratur och film	sid 20

Minnesdagsprojektets del "Lessons from Rwanda" bygger på en utställning med samma namn, producerad av Aegis Trust, en organisation för förebyggande av folkmord, i samarbete med Förenta nationernas informationsavdelning.

Utställningen är en del av en uppsökande verksamhet från UN-DPI om folkmordet i Rwanda och FN, i enlighet med uppdraget från Generalförsamlingens resolution 60/225 av den 23 december 2005.

Utställningen har producerats med benäget bistånd från: Barbara Moran, Edmonds UK, The Pears Foundation, Three Generations, Select Equity.

För mer information:

Aegis Trust: www.aegistrust.org

FN: <http://www.un.org/preventgenocide/rwanda/>

Minnesdagsprojekt 2009: Rwanda – 15 år efter folkmordet

”När vi ska försöka dra lärdom av folkmordet i Rwanda finns det två budskap som är viktigare än alla andra. För det första får vi aldrig glömma det som hänt. För det andra får vi aldrig sluta arbeta för att förhindra nya folkmord.

Våra tankar går till offren – över 800 000 oskyldiga människor som på mycket kort tid miste sina liv. Våra tankar går också till de överlevande. Deras förmåga att gå vidare fortsätter att inspirera oss. Vi har alla ansvar för att hjälpa dem att bygga upp sina liv på nytt. Hur annorlunda hade det inte varit om vi, världssamfundet, hade agerat rätt och i tid?”

Förenta Nationernas generalsekreterare Ban Ki Moon
(Från FN:s webbplats "Lessons from Rwanda")

Den 6 april 1994 omkom Rwandas president i ett flygplansattentat. Det blev startskottet för ett folkmord som varade i hundra dagar. Fyra år senare förklarade FN:s krigsförbrytartribunal för Rwanda, ICTR, Jean-Paul Akayesu skyldig till folkmord. Detta var tribunalens första mål och det var första gången som brottet folkmord använts i en rättslig instans. Många fler folkmordsdomar skulle följa och förutom en juridisk rättvisa, har tribunalen bidragit med oantastbara historiska dokument om vad som verkligen hände i Rwanda.

15 år har gått sedan folkmordet ägde rum. I samband med Förintelsens minnesdag – 27 januari, erbjuder vi därför, i samarbete med FN och Aegis Trust, ett material om Rwanda. Det riktar sig till SO-lärare i år 9 och historielärare på gymnasiet och är ursprungligen en utställning på engelska, som vi har översatt och omformaterat i syfte att kunna sprida till landets skolor. Till det har vi lagt en ny intervju om läget i dagens Rwanda, en tipslista och ett power point-material. Vi hoppas att helheten kan utgöra en bra resurs i undervisningen.

På www.levandehistoria.se finns mer material om folkmord att ladda ned.

Folkmord

VEMS ÄR ANSVARET?

Skyldighet att skydda

Efter andra världskriget antog världens ledare, skrämda av nazistregimens massmord på judar, 1948 års *Konvention om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord*, numera känd som *Folkmordskonventionen*. I den kriminaliserades för första gången folkmord och världens ledare förband sig att förebygga och bestraffa detta. De deklarerade högtidligt att det aldrig skulle få hända igen – men det gjorde det, i såväl Bosnien som Rwanda.

De fyra Genève-konventionerna antogs 1949 och bland dem ingår den fjärde Genèvekonventionen om skydd för civilpersoner under krigstid. Staterna kom överens om att straffa överlagt dödande, tortyr och omänsklig behandling, däribland biologiska experiment, avsiktligt orsakande av lidande eller svår kroppslig eller själslig skada, olaglig deportation eller överföring av skyddade personer. Det finns också andra internationella juridiska instrument som gör enskilda personer straffrättsligt ansvariga för krigsförbrytelser (handlingar mot skyddade personer eller skyddad egendom, till exempel civil militär, krigsfångar, vissa byggnader och områden), men också för brott mot mänskligheten (till exempel mord, våldtäkt och tortyr som en del i en omfattande eller systematisk attack på en civilbefolkning). Trots dessa fördrag har övergrepp skett i många konflikttrubbade länder världen över, till exempel f.d. Jugoslavien, Kambodja, Östtimor, Sierra Leone och Sudan.

Den 16 september 2005 enades alla medlemsstaterna vid Förenta nationernas toppmöte i New York om att de alla har en "skyldighet att skydda" människor mot folkmord, etnisk rensning, krigsförbrytelser och brott mot mänskligheten. Detta åtagande utlöstes av ett erkännande av att världssamfundet har misslyckats med att förebygga sådana brott och att man måste hitta nya sätt att visa att man klarar det.

Skyldigheten att skydda omfattar tre särskilda skyldigheter, nämligen att

- förebygga
- reagera
- återuppbygga.

Källa: Rapport av Internationella kommissionen om intervention och statsuveränitet, december 2001

Överlevande från folkmorden i Bisesero, Rwanda, där tiotusentals tutsier gjorde motstånd med käppar, stenar och pilar mot mördarna. Ungefär 50 000 personer flydde till Bisesero och det var mycket få som överlevde. © AEGIS TRUST/JAMES SMITH

Folkmord

VEMS ÄR ANSVARET?

Vad är folkmord?

Advokaten Raphael Lemkin, polsk jude, uppmanade 1933 Nationernas förbund att beteckna brott mot en särskild folkgrupp som ett internationellt brott. Som exempel angav han massmorden på armenier i det Osmanska riket under första världskriget och andra händelser i världshistorien. Hans uppmaning ignorerades. Några år senare dödades över 6 miljoner judar, däribland Lemkins egen familj, av den nazistiska regimen.

Lemkin skapade 1943 ett nytt ord som beteckning på sådana massmord. Han satte ihop det grekiska ordet "geno" (ras eller stam) och det latinska "cide" (dödande) till genocide, folkmord. Det var han som föreslog att Förenta nationerna skulle anta en konvention om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord, vilket också skedde 1948.

Vad är folkmord?

Folkmord omfattar var och en av följande handlingar i avsikt att helt eller delvis förinta en nationell, etnisk, rasnärlig bestämd eller religiös grupp:

- att döda medlemmar i gruppen
- att orsaka allvarlig kroppslig eller själslig skada för medlemmar i gruppen
- att medvetet skapa levnadsvillkor som är avsedda att utplåna gruppen
- att vidta åtgärder avsedda att förhindra att barn föds i gruppen
- att tvångsflytta barn i gruppen till en annan grupp.

Från artikel II i Förenta nationernas konvention om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord

Folkmord omfattar inte bara direkt våld. Det kan också innebära att man skapar levnadsvillkor, till exempel svält, som leder till att människor dör. Det begås oftast av en regering eller en grupp enskilda med politisk och militär makt.

Konventionen har allmängiltig karaktär eftersom den bekräftar principer som är så grundläggande att ingen nation kan strunta i dem.

Advokaten Raphael Lemkin.

En tysk soldat skjuter en kvinna och ett barn, Östeuropa cirka 1941. Förövarna av folkmord tar ingen hänsyn till ålder, kön, sysselsättning, religion eller status. Alla dödas – kvinnor, barn och gamla.

Folkmord

VEMS ÄR ANSVARET?

Löften kontra förebyggande arbete

I folkmordskonventionen åläggs staterna att förebygga avsiktligt dödande av människor i en utsatt grupp. Ändå har brott upprepats i stor skala. Ibland har diskussioner om huruvida enskilda brott verkligen är folkmord, och om staterna har haft några skyldigheter att förebygga dem i de fall de inte har gjort det, blivit en ursäkt för passivitet – det gäller särskilt för folkmorden i Rwanda. Folkmord sker oftast inom ett lands gränser. Ibland måste alltså andra stater använda våld för att gå över nationsgränsen och kunna stoppa folkmordet. Vissa regeringar har hävdats att sådana ingrepp strider mot FN:s krav att stater ska respektera andra staters rätt att sköta sina egna angelägenheter utan ingripanden – deras suveränitet. År 2000 ställde FN:s generalsekreterare Kofi Annan följande fråga till världens ledare: Om en intervention för att stoppa brott är "ett oacceptabelt angrepp på suveräniteten" hur ska världen då "reagera på ett Rwanda"?

Som svar på detta tog Kanada, med stöd av många andra medlemsstater, initiativet till en internationell kommission som gav nya insikter i kopplingen mellan nationell suveränitet och en stats ansvar för sitt folk. Kommissionen hävdade att människors behov av skydd och statens ansvar att ge det alltid måste komma i första hand.

"I begreppet statssuveränitet ligger en skyldighet, nämligen den att det först och främst åligger staten själv att skydda den egna befolkningen ... [Om] staten i fråga inte vill eller inte kan [skydda sitt folk], ska principen om icke-inblandning vika för den internationella skyldigheten att skydda."

Från rapporten av Internationella kommissionen om intervention och statssuveränitet (Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty) december 2001

Soldater ur Afrikanska unionen lyssnar på bybornas oro i Brikatouly, södra Darfur, den 11 maj 2006, efter attacker mot grannbyarna. En internationell undersökningskommission som upprättades genom säkerhetsrådets resolution 1564 (2004) kom fram till att brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser har begåtts i Darfur. I början av 2007 pågick förhandlingar om huruvida den underfinansierade Afrikanska unionens uppdrag i Sudan (AMIS) skulle ersättas av en AU/FN-styrka, en s.k. hybridstyrka, med nödvändigt mandat och tillräckliga resurser för att skydda civilbefolkningen. © SIPA PRESS/REX FEATURES

Belgiska soldater evakuerar utländska medborgare i Kigali, Rwanda, i början av april 1994. Vissa militära experter anser att om de utländska trupperna som användes för evakuering hade stannat kvar, hade det funnits tillräckligt med soldater för att mildra folkmordet. © AGENCE FRANCE PRESSE

Förenta nationernas toppmöte 2005

På Förenta nationernas toppmöte i september 2005, bekräftade alla medlemsstaterna detta åtagande om "skyldigheten att skydda" utsatta människor:

"Varje enskild stat är skyldig att skydda sitt folk från folkmord, krigsförbrytelser, etnisk rensning och brott mot mänskligheten ... Vi accepterar den skyldigheten och ska handla därefter. Världssamfundet har genom FN också skyldighet att använda lämpliga diplomatiska, humanitära och andra fredliga medel, i enlighet med kapitel VI och VIII i stadgan, ... för att skydda befolkningar mot folkmord, krigsförbrytelser, etnisk rensning och brott mot mänskligheten. I detta sammanhang är vi beredda att gemensamt agera, i rätt tid och på ett beslutsamt sätt, genom säkerhetsrådet, i enlighet med stadgans kapitel VII, från fall till fall och i samarbete med relevanta regionala organisationer, om de fredliga medlen visar sig otillräckliga och de nationella myndigheterna uppenbarligen misslyckas med att skydda sin befolkning mot folkmord, krigsförbrytelser, etnisk rensning och brott mot mänskligheten."

Ur slutdeklarationen från FN:s toppmöte

Folkmord

VEMS ÄR ANSVARET?

Göra skillnad

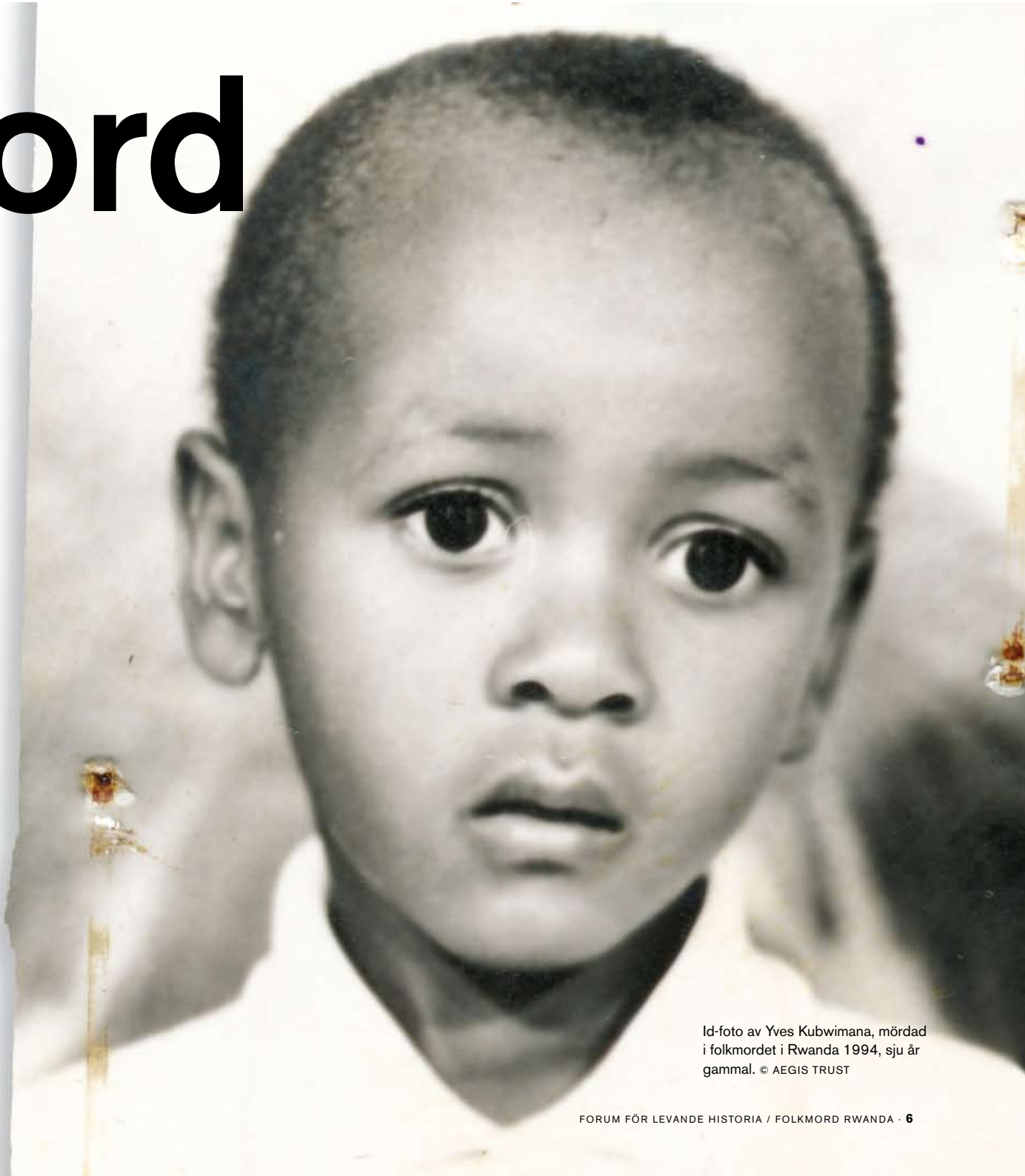
Även om regeringarna bär det största ansvaret för denna skyldighet kan även media och alla delar av offentligheten spela en viktig roll. Människor kan utöva påtryckningar på sina ledare så att de fullgör denna *skyldighet att skydda* och kommer till undsättning för utsatta civilgrupper världen över. Om människor tvingar sina ledare att hålla detta löfte, kan vi förhindra framtida massmord. Civila samhällsgrupper och media kan bidra till att varna staten om hotande folkmord. De kan bidra till att bekämpa hat och diskriminering som leder till utestängning och dödande. Enskilda och kollektiva åtgärder kan göra skillnad. Vi har alla en skyldighet att skydda.

Konventionen är bindande för alla stater.

Vid internationella tribunalen för Rwanda blev före detta borgmästaren Jean-Paul Akayesu 1998 den förste person någonsin som dömts för folkmord och den förste som dömts för våldtäkt som ett brott mot mänskligheten. Systematiska våldtäkter ägde rum i Bosnien och i Rwanda. Det erkänns nu som ett huvudinslag i folkmord. © AP/JEAN-MARC BOUJU

Innehållet bygger på "Lessons from Rwanda", en produktion gjord av Aegis Trust, en organisation som arbetar för förebyggande av folkmord, www.aegistrust.org, i samarbete med Förenta nationernas informationsavdelning UN-DPI.

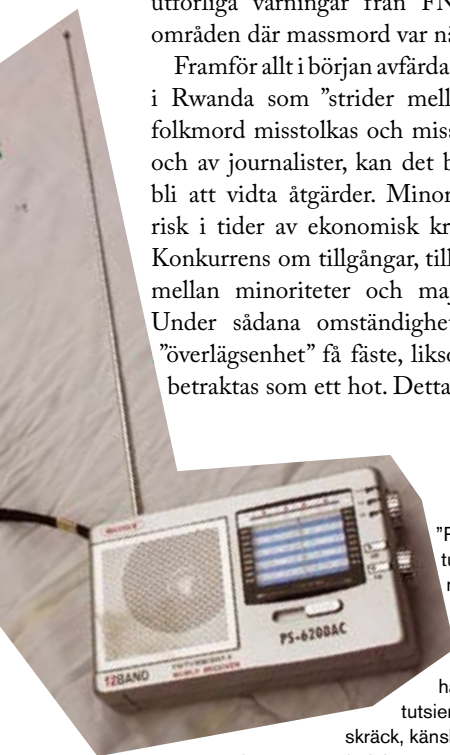
Id-foto av Yves Kubwimana, mördad i folkmordet i Rwanda 1994, sju år gammal. © AEGIS TRUST

Vägen mot folkmord

Varningssignaler

Folkmord sker aldrig av en slump. Det tar tid att planera och organisera. Det finns alltid varningssignaler. I Rwanda reagerade man inte effektivt på dessa signaler. Världens ledare ignorerade utförliga varningar från FN:s fredsbevarande styrkor i de områden där massmord var nära förestående.

Framför allt i början avfärdade många journalister folkmorden i Rwanda som "strider mellan rivaliserande stammar". Om folkmord misstolkas och missuppfattas av det civila samhället och av journalister, kan det bidra till att världens ledare låter bli att vidta åtgärder. Minoritetsgrupper löper ofta en ökad risk i tider av ekonomisk kris, politisk instabilitet eller krig. Konkurrens om tillgångar, tillsammans med gamla spänningar mellan minoriteter och majoriteten, kan också öka faran. Under sådana omständigheter kan idéer om majoritetens "överlägsenhet" få fäste, liksom hat mot minoriteten som då betraktas som ett hot. Detta kallas *utestängningsideologi*.

"RTLМ utnyttjade historien om tutsiernas privilegier och huternas nackdelar, och byggde på skräcken inför ett väpnat uppror för att mobilisera befolkningen.

De drev på dem in i ett våldsamt hat och våld, till stor del riktat mot tutsierna ... Radion ökade känslan av skräck, känslan av fara och akut allvar och

gav lyssnarna anledning att agera. Nedsvärtningen av den tutsiska folkgruppen ökade med det uppenbara hån som spreds med ljudvågorna, det förlöjligande skrattet och de elaka gliringarna. Detta förstärkte i hög grad effekten av RTLМ:s sändningar... utan eldvapen, machete eller andra fysiska vapen, orsakade de [Nahimana och Barayagwiza] tusentals oskyldiga civilas död."

Från domstolsutslaget från internationella tribunalen för Rwanda mot Ferdinand Nahimana och Jean Bosco Barayagwiza december 2003

Utestängning

Religion kan missbrukas för att förstärka uppfattningen om en majoritetsgrupps överlägsenhet över en minoritetsgrupp. I Rwanda, till exempel, använde extremgrupper religiösa symboler för att stänga ute tutsier. Med "Hutu Ten Commandments" (hutuernas tio budord) hetsades hutuer att avskärma sig från tutsierna. Extremister kan lätt använda sådan diskriminering för att kategorisera ALLA medlemmar i en målgrupp som lägre stående – män, kvinnor och barn – och hävda att de ska utrotas. Utestängda samhällsgrupper är ofta uteslutna från politiken och har begränsad tillgång till arbetsmarknad och samhällsservice. Brott mot dem kan förbli ostraffade. De kan förnekas medborgarskap. De kan bli tvingade till tvångsarbete. Allt eftersom utestängningen förvärras, ökar risken för etnisk rensning och folkmord.

Statsledarnas roll

Folkmord är nästan alltid planerade och det är små grupper med auktoritär eller diktatorisk makt som ligger bakom, men oftast genomförs de med hjälp av allmänheten. För att få stöd från allmänheten gör ledarna gällande att målgruppen är ett hot mot resten av befolkningen. Om auktoritära ledare tar över statsinstitutioner och utnyttjar dem för att dela upp medborgarna i etniska, rasmässiga eller religiösa grupper, kan demokratiska regeringar få ge plats åt folkmordsdiktaturer.

Kambanda, Rwandas premiärminister under folkmordet, hetsar mördarna till handling under ett offentligt möte. Den 4 september 1998 blev han den förste f.d. statsledaren som dömts för folkmord och offentligt hets till folkmord.

KÄLLA: RWANDA TELEVISION

Vägen mot folkmord

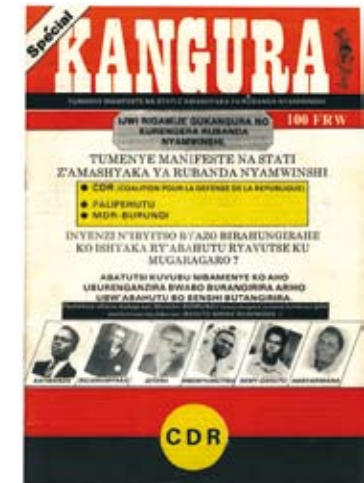
"Inyenzi, eminent Inkotanyi [tappra krigare] kom igen! Vi kommer för att med våld bosätta oss bland dem som vi har tagit ifrån allting." Kangura, juli 1993, avbildar Paul Kagame, ledare för RPF, vid kistorna med hutuer. "Inyenzi" betyder kackerlacka och användes av huturadikaler för att förödmjuka tutsierna.

"– Jag är sjuk, doktorn!! – Vad har du för sjukdom?! – Tutsi...Tutsi...Tutsi." Hassan Ngeze porträtterad i en serieteckning i Rwanda Rushya i januari 1992. RPF svärtades ner eftersom de styrde Arusha-fredsprocessen. Teckning publicerad i Le Courier du Peuple mars 1993.

Hutuernas tio budord (publicerade i Kangura 1990)

- Hutuer måste känna till att en tutsihustru, var hon än befinner sig, tjänar den tutsiska folkgruppen. Därför betraktas alla hutuer som förrädare om de gör följande:
 - Skaffar en tutsisk hustru
 - Skaffar en tutsisk älskarinna
 - Skaffar en tutsisk sekreterare eller annan anställd
- Alla hutuer måste känna till att våra *Bahutukazi*-döttrar är mer värda och mer plikttrogna i sin roll som kvinna, hustru och mor. Är de inte vackrare, duktiga sekreterare och ärligare!
- Bahutukazi*, var vaksamma och be era makar, era bröder och era söner att komma till besinning.
- Alla hutuer måste känna till att alla tutsier är oärliga i affärer. Deras enda mål är att uppnå etnisk överlägsenhet. Därför betraktas alla hutuer som förrädare om de gör följande:
 - Gör affärer med *Batutsi*
 - Investerar sina egna eller statens pengar i ett tutsiskt företag
 - Lånar pengar till eller från en *Mutusi*
 - Ger *Batutsi* fördelar i affärer (beviljar stora importlicenser, banklån, fastighetstomter, offentliga anbud...)
- Den strategiska, politiska, administrativa, ekonomiska, militära och säkerhetsmässiga makten måste vara förbehållen *Bahutu*.
- Undervisningssektorn (elever, studenter, lärare) ska bestå av en majoritet av hutuer.
- Rwandas armé ska uteslutande bestå av hutuer. Kriget 1990 lär oss denna läxa. Ingen soldat ska gifta sig med en tutsisk kvinna.
- Bahutu* måste sluta tycka synd om tutsier.
- Bahutu*, var de än befinner sig, måste förena sig, lita till varandra och tänka på sin *Bahutubroders* väl och ve.
 - *Bahutu* från Rwanda och utifrån måste alltid söka vänner och allierade för hutuernas sak, och de ska börja med sina *Bantubröder*.
 - De måste alltid bekämpa propaganda från tutsier.
 - *Bahutu* måste vara starka och vaksamma mot sin gemensamma fiende tutsi.
- Alla *Bahutu* på alla nivåer måste undervisas om revolutionen 1959, folkmördningen 1961 och hutuernas ideologi. Alla *Muhutu* måste sprida detta budskap vida omkring. Den *Muhutu* som förföljer sin *Muhutubroder* är en förrädare, för hans broder har läst, spridit och undervisat denna lära.

Vägen mot folkmord

Propaganda

Folkmord kan inte ske utan att samhället accepterar det. För att nå detta accepterande använder folkmordsledarna ofta propaganda. I propagandan framställs medlemmarna i målgruppen på ett stereotypt och omänskligt sätt och hatet mot dem görs legitimt. Genom att framställa målgruppen som mindre mänsklig, gör extremisterna det lättare för samhället att acceptera massmorden. Resten av samhället kanske till och med ser en sådan kampanj som självförsvaret mot en "värdelös" grupp av människor. Propagandan leddes av tidningen Kangura, som 1990 publicerade "Hutuernas tio budord" mot tutsierna.

I början av 1990-talet var det över 20 dagstidningar och journalister i Rwanda som hetsade till hat mot tutsierna. Bland dem fanns *Radio Télévision Libre des Mille Collines* (RTL), som kom att bli känd som Rwandas hatradio.

TVå f.d. chefer för stationen, Ferdinand Nahimana och Jean Bosco Barayagwiza, dömdes i december 2003 för hets till folkmord och folkmord av internationella tribunalen för Rwanda. Barayagwiza dömdes till 35 års fängelse och Nahimana till livstids fängelse.

Identifiering

När samhället väl har förletts att acceptera utestängningen av gruppen, ser folkmordsledarna ofta till att det blir lätt att identifiera och framhäva gruppen, så att medlemmarna effektivt kan isoleras. I Nazityskland tvingades judarna att bära en gul stjärna för att de lätt skulle kunna identifieras. I Rwanda införde de belgiska kolonisatorerna 1932 identitetskort som ett sätt att kontrollera

befolkningen. Kortinnehavarens etniska tillhörighet angavs på kortet. Kortet fanns kvar även efter självständigheten. Under folkmordet 1994 användes de för att skilja hutuer från tutsier.

Paramilitära grupper

Ledare som planerar att begå folkmord inrättar ofta miliser eller paramilitära ungdomsgrupper som underblåser hatet mot målgruppen och skrämmer politiska motståndare. Ibland blir sådana grupper huvudinstrumentet i folkmordet. Hög arbetslöshet bidrar ofta till att förstärka deras ställning. Under tidigt 1990-tal bildades ett antal unga milisgrupper i Rwanda. Den största och mest välkända, Interahamwe, anordnade massmöten och lockade med värdefulla föremål till sig nya medlemmar. Milisen utbildades också av medlemmar i Rwandas militär. När folkmorden började i april 1994 hade hutuernas milisgrupp närmare 30000 medlemmar. De beväpnades och släpptes loss mot tutsier och mot hutuer som inte var anhängare.

Avväpning

Ytterligare varningstecken är när man tar ifrån den utestängda gruppen dess vapen och/eller beväpnar dem som hetsar mot gruppen. I januari 1994 varnades general Romeo Dallaire, befälhavare för FN-trupperna i Rwanda, av en hutuinformatör om att vapenförråd hade lagts upp i huvudstaden Kigali. General Dallaire förvägrades dock tillstånd att beslagta vapnen eftersom detta ansågs ligga utanför FN:s observatörsuppdrag.

En hutumiliskvinna står bredvid vägen till Gitarama, Rwanda den 12 juni 1994.

© ALEXANDER JOE/AFP/GETTY IMAGES

Vägen mot folkmord

Fysisk segregation

Tvångsflyttning av medlemmar i en minoritetsgrupp från deras hem kan vara en början till folkmord. Det tyder på en utestängningsideologi. De förflyttade koncentreras till ställen där det är lätt att kontrollera dem, eller sprids ut på isolerade områden, som öknar, med dålig tillgång till vatten och mat.

Efter den tyska ockupationen 1939 tvingades polska judar att flytta till getton. Under tre årtionden före folkmorden 1994 förflyttades hundratusentals tutsier från och inom Rwanda. När människor tvingas fly, inom landet eller över gränserna, är det ofta ett tecken på att hot eller våld redan pågår.

Folkmord

Folkmord sker på olika sätt på olika platser och under olika tider i historien. Nazisterna byggde dödsläger i Polen för europeiska judar och "icke-ariar" och de transporterade miljontals människor mot döden. I Rwanda uppnådde extremisterna detta genom att förvandla ett helt land till en dödszon, där grannar vändes mot grannar. Tutsier som tog sin tillflykt till skolor, sjukhus och kyrkor omringades, attackerades och massakrerades. Vägspärrar över hela Rwanda fungerade som avrättningsplatser för tutsier som försökte fly. Den effektiva byråkratin i Rwanda bidrog till att dödsorder kunde utfärdas och verkställas snabbt och systematiskt, med hjälp av en kultur som byggde på obetingad lydnad mot regeringen.

Förnekelse av folkmord

Folkmord slutar inte med massmorden. Förövarna försöker till och med utplåna minnet av händelsen ut historien och förnekar att den alls har hänt. Under och efter massmord kan förövarna försöka förstöra bevis, förneka grymheterna, förringa dem eller låtsas att det handlar om något annat. De kan hävda att attackerna skedde i självförsvar, som en del i ett inbördeskrig

eller som en militär motaktion. Om folkmord erkänns som ett brott, undermineras rättfärdigandet av massmord och det är första steget mot att förhindra att det sker igen.

Regional destabilisering

Folkmordsrelaterat våld kan destabilisera en hel region. När folkmorden i Rwanda tog slut flydde förövarna till Zaire (numera Demokratiska republiken Kongo). Där utlöste deras närvaro de krig som sedan följde mellan Rwanda och Zaire, och som andra grannländer också drogs in i. Konflikten ledde till mer än 3 miljoner döda och 1,5 miljoner flyktingar.

© JOHN MOORE/GETTY IMAGES

Massgrav i Nyanza där 2 000 tutsier massakrerades efter det att FN:s styrkor dragits tillbaka från Ecole Technique Officielle (ETO) den 11 april 1994. © JAMES SMITH/AEGIS TRUST

Ntaramakyrkan, i regionen Bugesera. I årtionden före folkmorden tvångsflyttades ett stort antal tutsier från andra delar av Rwanda till Bugesera. Det betraktades som en fientlig miljö som inte skulle gynna den nyinflyttade befolkningen. 1994 massakrerades tusentals människor i den här kyrkan © GLEN POWELL/AEGIS TRUST

Innehållet bygger på "Lessons from Rwanda", en produktion gjord av Aegis Trust, en organisation som arbetar för förebyggande av folkmord, www.aegistrust.org, i samarbete med Förenta nationernas informationsavdelning UN-DPI.

Bristen på reaktion

En historia om diskriminering

Rwanda har tre etniska grupper: majoriteten hutu, minoriteten tutsi och den mindre befolkningsgruppen twa. De har samma språk, religion och kultur. Fram till 1895, då landet koloniserades av Tyskland, styrdes det av en dominerande tutsimonark. 1916 tog Belgien kontroll över landet. Kolonisatorerna och tidigare upptäcktsresande imponerades av den högt utvecklade monarkin och hade svårt att acceptera den som ursprungligt afrikansk. Därför kallade de tutsierna för en överlägsen "svart arisk" ras. Tutsierna fick privilegierade positioner inom kolonialadministrationen. Hutuerna betraktades som andra klassens "bantunegroider" och twa som "pygméer".

1932 införde Belgien identitetskort där innehavarens etniska tillhörighet angavs. Tutsiernas styre tog slut 1957 då den katolska kyrkan och kolonialmyndigheterna hjälpte hutueliten till makten. Omstörtningen var våldsam. Tutsier massakrerades och tusentals tvingades i landsflykt. 1962 blev Grégoire Kayibanda den första folkvalde hutupresidenten. I hans regim fanns identitetskortet kvar. Kayibanda störtades 1973 av arméofficer Juvenal Habyarimana. Under Habyarimana diskriminerades tutsierna systematiskt och utsattes för sporadiskt våld. Vad hade kunnat förhindra detta?

Massakrerade civilpersoner vid vägkanten i östra Rwanda, 9 maj 1994. Aegis Trust har gjort det möjligt att visa detta foto.

Belgiens kung Baudouin tas emot av Kung Mutara III Rudahigwa (1931–1959) som till en början hade ett nära samarbete med kolonisatorerna. Efter det att han infört kristendomen i Rwanda 1946, ombildade de belgiska myndigheterna det rwandiska samhället enligt europeiska och kyrkliga värden.

KÄLLA: ROYAL MUSEUM OF CENTRAL AFRICA

Massmord

- Folkmordet i Rwanda började den 7 april 1994
- Över 80 000 tutsier mördades på hundra dagar
- Bland offren fanns också tusentals hutuer som inte delade ideologin

En sårad man på ett Röda kors-sjukhus, Rwanda, 19 juni 1994. Aegis Trust har gjort det möjligt att visa detta foto.

Bristen på reaktion

Kriget bryter ut

Under 1980-talet försökte exiltutsier återvända till Rwanda men hindrades. En del gick med i Rwandan Patriotic Front (RPF), en tutsidominerad rebellrörelse som invaderade Rwanda 1990 i ett försök att ge de landsflyktiga rätt att återvända. Tutsier i Rwanda arresterades och trakasserades som delaktiga i invasionen. Extremistradion och tryckta medier beskrev alla tutsier som medhjälpare till invasionsstyrkan. I augusti 1993 undertecknades ett fredsavtal i Arusha, Tanzania, mellan RPF och Rwandas regering, i avsikt att få slut på inbördeskriget. FN:s fredsbevarande styrka i Rwanda (UNAMIR) skickades

Rwandisk regeringssoldat vaktar civila fångar i Kigali, 7 oktober 1990, efter invasionen av Rwandas patriotiska front sex dagar tidigare. © DERICK CEYRAC/AFP/EPA

in för att övervaka hur avtalet hölls. I avtalet hade man dock förbisett det växande hotet från hutuextremister i armén, inom media och i delar av regeringen.

Folkmord

Den 11 januari 1994 varnade UNAMIR:s befälhavare Romeo Dallaire FN om att extremistmilisen förberedde massmord och hade samlat ihop vapen. Dallaire ville konfiskera vapnen men fick inte tillstånd till det eftersom en sådan aktion ansågs ligga utanför styrkans uppdrag.

Den 6 april sköts det plan som president Habyarimana färdades i ner och det blev inledningen till folk mordet. Inom några timmar angrep soldater i presidentens styrka hutuledare som inte delade ideologin, däribland premiärministern. En extremistisk hutu-regering tillsattes av militären och därefter var tutsibefolkningen i fokus för dödandet.

Övergivna

När striderna åter bröt ut mellan regeringen och RPF, sände utländska ambassader in trupper för att undsätta sina egna medborgare och lämnade rwandierna åt sitt öde. När presidentens trupper dödade tio belgiska FN-soldater, drog Belgien, som hade flest soldater i FN-styrkan, tillbaka alla sina soldater. Den 12 april 1994 tillbakavisade FN:s säkerhetsråd möjligheten att ytterligare förstärka styrkan och vägrade att använda termen "folk mord" för det dödande som pågick. Medlemmarna röstade i stället för att dra tillbaka stora delar av trupperna. Dallaire blev kvar med endast 354 soldater. Ändå lyckades de rädda tusentals civila.

Även om folk mordet i Rwanda kom som en överraskning för många, fanns det tillräckligt med varningstecken på att ett folk mord var nära förestående. Diskriminering, våld och massakrer föregick och förebådade händelserna 1994.

Hutumilisman med en regeringssoldat i Gitarama, Rwanda, 12 juni 1994. Många analytiker, journalister och makthavare betraktade vid den tiden dödandet som en sideeffekt av inbördeskriget. I verkligheten var det så att när folk mordet började, rådde fortfarande eldupphör mellan regeringen och RPF. Folk mordets utbrott utlöste nya fiendtligheter. I brist på internationell inblandning blev det regeringens nederlag under RPF som fick slut på det.

© ALEXANDER JOE/AFP

Romeo Dallaire, befälhavare för FN-styrkan i Rwanda, 1994. © REUTERS

Bristen på reaktion

För lite, för sent

Den 17 maj 1994, när det inte längre gick att förneka folkmordet, röstade FN:s säkerhetsråd för att utvidga de fredsbevarande styrkorna till 5 500 soldater med uppdrag att "bidra till säkerheten och skydda tvångsflyttade människor, flyktingar och utsatta civilpersoner i Rwanda". Inga förstärkningar anlände dock. En separat multinationell styrka som leddes av Frankrike sattes in i slutet av juni. Den hade fått tillåtelse av rådet att använda våld för att upprätta säkra förhållanden för humanitära mål. Denna "Operation Turquoise" har fått erkännande för att ha räddat liv i skyddszonen som upprättades, men kritiken av dess fulla roll fortsätter. När RPF tvingade extremistregeringen från makten och fick slut på folkmordet, kunde soldater, tjänstemän och milismän fly via skyddszonen till Zaire (nu Demokratiska republiken Kongo). En del av soldaterna och milisen skulle senare leda anfall mot Rwanda och delta i det tioåriga kriget i DRK, där över tre miljoner människor fick sätta livet till.

Rättvisa för offren

1995 upprättade säkerhetsrådet den internationella tribunalen för Rwanda (ICTR) i Arusha, Tanzania, för att åtala personer som bar ansvar för folkmordet och andra allvarliga kränkningar av internationell humanitär lagstiftning som begicks inom Rwandas gränser. Rättegångarna började i januari 1997. Tribunalen har dömt tjugooåttio personer och frikänt fem. För närvarande pågår rättegångar mot tjugosju människor och åtta väntar på att deras mål ska inledas. Arton anklagade är fortfarande på fri fot. Med över 100 000 personer i fängelse, misstänkta för folkmord, tvingades Rwanda ta till en modern variant av domstolarna på bynivå, s.k. "Gacaca", för att klara av det omöjliga antalet fall. Lokalt utsedda domare behandlade alla fall utom våldtäktsfall och sådana som gällde lokala ledare som hade planerat och lett massakrer. Gacaca-domstolarna kan utdöma straff på upp till 30 år. Om fallen anses ligga utanför Gacacas befogenheter sänds de vidare till de nationella domstolarna.

Fransk soldat i Cyangugu, Rwanda, 27 juni 1994. Aegis Trust har gjort det möjligt att visa detta foto.

Théoneste Bagasora i Arusha. Bagasora var statsråd vid försvarsdepartementet när folkmordet inleddes. Han har utpekats som hjärnan bakom folkmordet och tillhandahöll vapen och samordnade Interahamwe. © AFP/ALEXANDER JOE

Innehållet bygger på "Lessons from Rwanda", en produktion gjord av Aegis Trust, en organisation som arbetar för förebyggande av folkmord, www.aegistrust.org, i samarbete med Förenta nationernas informationsavdelning UN-DPI.

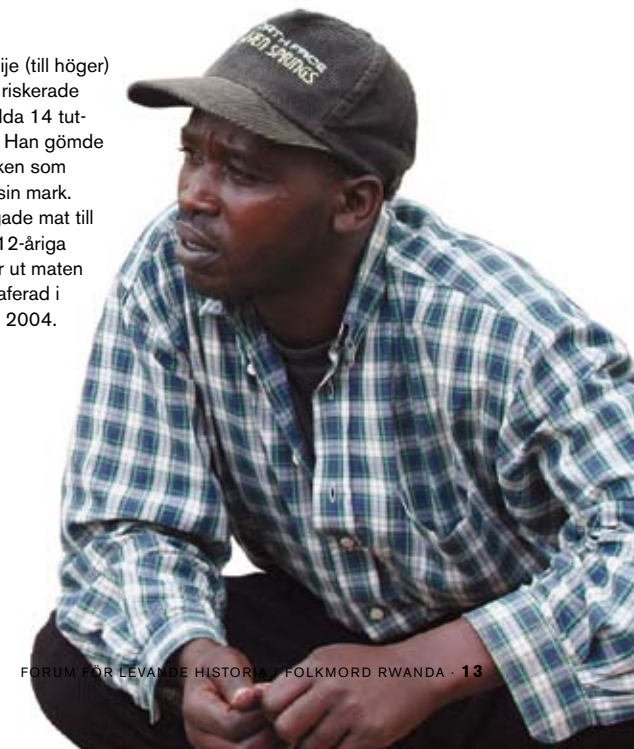
Misslyckandet erkänns

Efter år 1994 inledde FN en granskning av varför världssamfundet inte reagerade i tillräcklig utsträckning på situationen i Rwanda och i Srebrenica. Granskningen ledde till en rad konkreta rekommendationer.

I april 2004, på en specialsession i Kommissionen för mänskliga rättigheter med anledning av 10-årsdagen av folkmordet i Rwanda, erkände generalsekretären FN:s "kollektiva misslyckande" att skydda folket i Rwanda och presenterade en åtgärdsplan i fem punkter för att förhindra folkmord. Som en del i den planen utsåg generalsekretären i juli 2004 en specialrådgivare för Förebyggande av folkmord. Denne ska rapportera till säkerhetsrådet om situationer som, om de inte stoppas, kan urarta i folkmord.

Froduald Karuhije (till höger) och hans familj riskerade livet för att skydda 14 tusen i Gitarama. Han gömde dem i täckta diken som han grävde på sin mark. Hans syster lagade mat till dem och hans 12-åriga systerdotter bar ut maten till dem. Fotograferad i Gitarama, mars 2004.

©AEGIS TRUST

Passivitet

DEN MÄNSKLIGA KOSTNADEN

Ett försök att bygga upp igen...

Kostnaderna för misslyckanden att förebygga folkmord är enorma, oavsett om de mäts i antalet förlorade liv eller lidandet för de överlevande. Enligt FN:s barnfond (UNICEF) har Rwanda efter folkmordet bland den högsta andelen s.k. *child-headed families* (hushåll utan vuxna) i världen – ungefär 42 000 hushåll som kämpar för att försörja uppskattningsvis 101 000 barn.

Av dessa förlorade 95 000 sina föräldrar under folkmordet. De övriga barnens föräldrar sitter i fängelse för folkmordrelaterade brott. Många av de här barnen går inte i skolan och får inte mat regelbundet. Många fler är i riskzonen för att utnyttjas på olika sätt. Detta är en generation som har förlorat sin barndom och vars framtid är mycket osäker.

Föräldralösa barn från Kimironko Orphan Village, Kigali. © AEGIS TRUST

© AEGIS TRUST

© AEGIS TRUST

"Mot slutet tog RPF-soldater mig till ett barnhem i Butare. När jag lämnade barnhemmet och började leta efter mina kusiner var jag 16 eller 17. Livet går vidare. Jag försöker intala mina kusiner att allt kommer att bli bättre. Jag tror att Gud är med oss och att framtiden kommer att bli ljusare. Det är så vi håller modet uppe – till och med när vi inte har fått någon mat. Men ibland känns det hopplöst. När du inte kan äta middag bara för att det helt enkelt inte finns någon mat, det är väldigt deprimerande."

Alice Uwimpuhwe, föräldralös med eget hushåll

"När du lyckas undkomma döden – det är då du uppskattar livet. Jag tror att framtiden kommer att bli bättre än de senaste tio åren. När jag blir ledsen över något idag, försöker jag genast hitta något att vara glad över. Jag vill arbeta hårt och komma någonstans i livet. Jag vet att ingen kommer att tycka synd om mig bara för att jag är föräldralös."

Yves Kamuronsi, föräldralös efter folkmordet i Rwandan

En guide tröstar en överlevande vid Kigali Memorial Centre.

© KAY HALLIWELL-SUTTON/AEGIS TRUST

Passivitet

DEN MÄNSKLIGA KOSTNADEN

Sexuellt våld

Det är främst kvinnor som bär ären från våldskonflikter.

Våldtäkter begås under krig i syfte att terrorisera befolkningen, splittra familjer och ändra den etniska sammansättningen för nästa generation. Ibland används det också för att göra det omöjligt för kvinnor i målgruppen att föda fler barn.

I de östra delarna av Demokratiska republiken Kongo (DRK) har våldtäkt fungerat som en krigsföringsmetod och använts av alla grupper i konflikten. När det gäller Rwanda våldtogs uppskattningsvis 100 000–250 000 kvinnor under de tre månader som folk mordet pågick 1994.

De som överlevde är i stort behov av hjälp, till exempel

- läkarvård, särskilt operationer för att reparera skadade organ
- förebyggande behandling och vård av HIV/AIDS
- juridisk upprättelse så att angripna grips och straffas
- psykologiskt stöd och rådgivning för att kunna hantera det emotionella trauma som angreppet har orsakat
- ekonomiskt stöd

Allt för ofta tvingas den våldtagna kvinnan, på grund av skammen hon känner och det sociala stigma som följer, fly hemifrån, antingen ensam eller tillsammans med sin familj, och lämna marker, hus, egendom och levebröd bakom sig. Det leder ofta till fattigdom, hunger och hemlöshet.

När de som överlevt ett sexuellt övergrepp som bäst skulle behöva stöd från samhället och från sin familj, blir de i stället ofta övergivna och utstötta.

"Idag är mitt liv mycket smärtsamt... men det goda som ni har gjort har gett mig hoppet tillbaka." Odette Mupenzi, vars hakparti blev sönderskjutet av en soldat vid folk mordet i Rwanda. Under tolv års tid, efter tre försök till återuppbyggande operationer som sköts upp på grund av bristande finansiering, kunde hon inte äta ordentligt och hade en infektion som kunde bli dödlig. Aegis Trust tog henne till Storbritannien för en livräddande operation och där har hennes ansikte nu återställts. Det finns många överlevande som i likhet med Odette fortfarande får utstå ett fruktansvärt lidande till följd av folk mordet. © AEGIS TRUST

En Gacaca-rättegång i Rwanda. © JAMES SMITH/AEGIS TRUST

En volontärkvinna sitter på en säng och tröstar en sjuk baby i en sal på det UNICEF-stödda centret för ensamma barn i staden Nyamata. Många kvinnor som förlorade sina egna barn i folk mordet hjälper till att ta hand om andra föräldralösa barn. © UNICEF/BETTY PRESS

Ett försök att bygga upp igen ...
Systematisk våldtäkt mot civila är ett brott mot mänskligheten:
• Enligt internationell lag
• Enligt Romstadgan för den internationella brottsmålsdomstolen

Passivitet

DEN MÄNSKLIGA KOSTNADEN

Inget säkerhetsnät

Krig förstör ofta mycket av det säkerhetsnät som kvinnor behöver:

- Hälsovårdscentraler förstörs, töms och/eller saknar resurser och kvalificerad personal som kan tillgodose våldtäktsoffrens behov.
- De juridiska systemen i konflikttrubbade länder kollapsar ofta.
- Många länder saknar lagstiftning och utbildad stödjande poliskår som kan få våldtäktsmän inför rätta.
- De flesta fattiga och krigshärjade länder saknar utbildade rådgivare och psykologer.
- Många människor tvångsflyttas från sina samhällen och förlorar förmågan att försörja sig själva, och de lämnas fattiga och ännu mer utsatta för risken för sexuellt utnyttjande.

Krig skapar en miljö där våldtäktsmän löper liten risk att gripas och åtalas. Detta skapar strafflöshet – en känsla av att förövare kan slippa undan konsekvenserna av sina brott. Om lagarna mot våldtäkt skärps under och efter konflikter kan det bidra till att få slut på strafflösheten och till att våldtäktsmän gripas. Samhällets inställning till våldtäkt och våldtäktsmän måste också ändras. Det har stor betydelse för de överlevandes möjligheter att bygga upp sitt liv igen hur samhället reagerar på sexuellt våld, liksom att våldsmännen gripas, straffas och hindras.

Det civila samhället och aktionsgrupper i alla länder kan öka medvetenheten om våldtäkt och kvinnans status. De kan bidra till att skapa bättre stöd för kvinnors rättigheter och bygga stödnätverk för kvinnor som har överlevt sexuellt våld. Sådana grupper kan lobba för en kraftfull lagstiftning mot våld mot kvinnor och bättre tillämpning av sådana lagar. Slutligen kan de bidra till att skapa en miljö som är mycket mindre tolerant mot män som angriper kvinnor sexuellt, oavsett om det sker i krigs- eller fredstid.

Innehållet bygger på "Lessons from Rwanda", en produktion gjord av Aegis Trust, en organisation som arbetar för förebyggande av folkmord, www.aegistrust.org, i samarbete med Förenta nationernas informationsavdelning UN-DPI.

”Det är bara min son som ger mig kraft att leva. Det är ett mirakel att jag fortfarande lever efter tio år. Om jag kan överleva i två år till kommer han att vara lite äldre och kanske har han en chans att klara sig i livet. Kanske behöver han inte bli gatubarn.”

Anne-Marie

Anne-Marie överlevde våldtäkter av soldater och medlemmar i milisgruppen Interahamwe. Hennes make fördes bort och mördades och det yngsta av hennes två barn dödades framför ögonen på henne. Efter folkmordet fick Anne Marie veta att hon smittats med HIV/AIDS.

©AEGIS TRUST

I dag är Rwanda ett land med växtvärk

Fortfarande upptäcks massgravar på olika platser i Rwanda. Sären från folkmordet rivs upp. Samtidigt får anhöriga en möjlighet att ge en kär vän en värdig begravning.

– Ingen, eller så gott som ingen, gick oberörd igenom folkmordet i Rwanda. Många förlorade vänner, släktingar eller anhöriga under de tre månaderna för 15 år sedan. Andra har anhöriga som var delaktiga i folkmordet. Det syns inte utanpå men när man pratar med människor är det påtagligt att de har varit med om något helt förfärligt.

Arne Ström har bott i Rwanda i 4,5 år där han har varit chef för Sveriges ambassadkontor. I början av december kom han tillbaka till Sverige. Det Rwanda han just har lämnat är ett land där det genomfördes ett bestialiskt folkmord för 15 år sedan. På tre månader mördades närmare 1 miljon människor. Minnet av folkmordet är nära, nära.

– Från den 7 april och en månad framåt, varje år, flaggas det på halv stång över hela landet. Människorna blir påmindas om tragedin och sorgescener utspelar sig gång på gång.

Från regeringens sida vill man ändå att de hemska minnena från våren 1994 ska överskuggas av framtidstro. Tecken på det är att Rwanda är ett samhälle under ombildning på de flesta områden. I det Rwanda som Arne Ström reste ifrån tillåter myndigheterna inte numera beteckningarna hutu och tutsi. Den tidigare indelningen av befolkningen, som utgjorde den avgörande skillnaden mellan vem som var förövare och vem som var offer i folkmordet, är förbjuden. Nu kallas alla människor i Rwanda för rwandier, åtminstone officiellt.

När Arne Ström besökte ett bybibliotek utanför Kigali mötte han den här familjen.

Många föräldralösa

I Rwanda finns det omkring 160 000 föräldralösa barn. Antingen har deras pappa mördats och deras mamma hittat en ny man, som inte vill veta av kvinnans tidigare barn. Eller har pappan mördats och mamman dött i AIDS eller av de skador hon fick av våldtäkter, som många soldater tillät sig. Eller så har båda föräldrarna mördats, i den ofattbara slakten.

Tillvaron för de föräldralösa barnen skiftar. Några av dem bor tillsammans i ett övergivet hus, där en storsyster har tagit på sig rollen av "mamma". Några bor på något av de ganska få religiösa barnhem, som har öppnats sedan folkmordet. Några är fosterbarn och några har adopterats och fått en ny familj. Men många bor på gatan – de är hemlösa och försöker tigga sig till mat och/eller pengar för att klara dagen.

I dagens Rwanda sitter också fortfarande många människor i fängelse. Kanske oskyldiga till brott, kanske skyldiga. Det är svårt att veta, för vid tiden för folkmordet hade Rwanda ett rättsväsende som i stort sett saknade utbildade jurister. Det var politiker eller vanliga tjänstemän som skötte domstolsväsendet och de personerna hade ofta egna intressen i vilka som dömdes och vilka som gick fria. Under folkmordet fungerade rättsväsendet inte alls.

– Det har medfört att rwandierna har mycket liten tilltro till ordet rättvisa, säger Arne Ström. Om människor inte litar på att rättvisan ska segra, då är det oerhört svårt att bygga upp ett samhälle som fungerar, fortsätter han.

Direkt efter folkmordet år 1994 tog militären över rättsväsendet. Något år senare började man bygga upp domstolarna igen, efter den gamla modellen. Det misslyckades eftersom ingen litade på att de skulle behandlas som tidigare, orättvist. Så, för ungefär sju år sedan började rwandierna organisera ett helt nytt rättsväsende. Förebilder var domstolarna och justitiedepartementen i Norden, Tyskland och USA.

Be om förlåtelse

Alla domare och åklagare fick sparken. Sen kunde de söka sina jobb igen. Om de kunde visa att de hade utbildat sig inom juridik, hade de chans att få tillbaka sitt jobb. Nya personer som anställdes skulle ha en juristexamen. Nu pågår ett intensivt arbete med att

Arne besöker på Gandhi-biblioteket i Nyamirambo, strax utanför Kigali. I sällskapet sitter Eric (skymd) som startade biblioteket, en granne till Eric och en svensk gäst.

Arne Ström på resa i Virungabergen som är vulkaniska och ligger på gränsen till Kongo.

stifta nya lagar och att organisera rättsväsendet för att det ska kunna skippa rättvisa. Parallellt har också en ny poliskår organiserats. Utöver det traditionella rättsväsendet har Rwanda upprättat så kallade gacaca-tribunaler, till följd av folkmordet. Gacaca är en sorts bydomstolar som har rätt att pröva alla misstänkta för folkmordet, förutom dem som från hög nivå planerade det och hade mycket att bestämma om. De fallen behandlas av en domstol i huvudstaden Kigali eller av en FN-tribunal i Tanzania.

– Hittills har ungefär 500 000 anklagade dömts i gacaca på bara ca tre år. Innan en person döms i gacaca, för brott inom ramen för folkmordet, ska han eller hon erkänna och senare be efterlevande om förlåtelse.

De efterlevande kan ställa krav på skadestånd, men det är sällan någon som får något eftersom alla är så fattiga. Ett annat problem med Gacaca är att det kommer upp fall, som egentligen inte har med folkmordet att göra, men som ändå tas upp i Gacaca för att människor "passar på" när det ändå är rättegångar på gång. Det kan röra sig om gamla släktfejder, personliga konflikter eller stölder.

Gacaca-domstolarna kan döma i de flesta typer av fall och straffen varierar från samhällstjänst till fängelse i upp till 30 år. Beträffande brott inom folkmordet har man nu infört ett system som medför att halva det återstående straffet förvandlas till samhällstjänst och att andra halvan skrivs av, om samhällstjänsten har fungerat bra. Och om personen har erkänt och bitt om förlåtelse. Trots erkännande och uppriktiga ursäkter från förövaren återstår att se hur det går att återanpassa brottslingar i sina hembyar. Även om en hel del dömda har återfått friheten finns ännu inga rapporter om de har återvänt till sina hembyar och om hur de tas emot.

En annan viktig åtgärd för ett land som siktar högt för framtiden, är att människorna är friska. Därför har rwandierna numera ett försäkringssystem. Det kostar 15 kronor om året att få den sjukvård som kan erbjudas.

– I ett land där fattigdom är den vanligaste klasstillhörigheten är t o m 15 kronor ganska mycket. 57 procent av befolkningen är fattiga. De tjänar i genomsnitt mindre än en halv dollar om dagen, vilket är under det som räknas som fattigdomslinjen. Men 15 kronor är ändå en summa som de allra flesta kan få ihop för ett års sjukvård, säger Arne Ström.

Arne Ström och Jerry McCann från Interpeace diskuterar SIDA:s stöd till försoningsprocessen.

Medierna styrda av regeringen

När han berättar om hur lite pengar människorna har att röra sig med kan man förstå att det är väldigt få som har råd att köpa tidningar. Ändå är det intressant att få en uppfattning om vad som står i tidningarna och vilka nyheter som är av intresse.

– För det första vill jag betona att medierna inte alls är så fria i sitt tyckande, som i t ex Sverige. Det är egentligen mest information från regeringen. Ganska trist och ganska dåligt skrivet. I New Times, som är den största tidningen och som är regeringens, återges – förutom de lokala nyheterna – främst nyheter om Rwandas grannländer. Sen är det populärt att berätta om vad som händer i Belgien. Rwanda var en belgisk koloni fram till år 1961 och det bor ganska många Rwandier i Belgien. Nyheter om USA är också av intresse. Någon enstaka artikel om Kina, kan också förekomma.

Markfrågor är oerhört viktiga. I Rwanda betyder mark arbete, och det är ont om både mark och arbete. I Rwanda bor det 315 personer per kvadratkilometer. Eftersom människorna ska samsas om marken med de ytor som utgörs av naturreservat och sjöar blir det inte så mycket odlingsbar mark kvar. Visserligen är det bra, odlingsbar, mark i stora delar av Rwanda. Men framförallt på sluttningar har man tidigare valt att odla sådant som helst ska

växa på plan mark, så det ändrar man på nu. Även om jordbruk är ett självklart yrkesval för många rwandier vill myndigheterna styra över yrkesvalen till sektorer där det saknas arbetskraft.

Vissa yrkesgrupper är det mycket stor brist på, berättar Arne Ström. Tekniker, jordbrukskonsulenter, skogsbruksfolk, ingenjörer, hårfrisörskor och kockar är några av de yrkesutövare som verkligen saknas.

Utbildningsfrågor intresserar alla. Fler och fler inser att för att Rwanda ska kunna förändras till det bättre måste invånarna höja sin kunskapsnivå. Sedan landet började byggas upp efter folkmordet är det obligatorisk skolplikt, precis som i Sverige. Men eftersom ganska många barn antingen bor tillsammans med syskon eller kompisar, eller på gatan så är skolplikten svår att följa upp. Ett ovanligt problem beträffande undervisningen är historieämnet.

– Det är inte konstigt att det är svårt att skriva sitt lands historia i ett land med sådana hemska minnen som Rwanda. Skolorna har ännu inga historieböcker. Det har varit alltför känsligt att skriva om massakrernas och folkmordets orsaker och efterverkningar. Men nu har en forskargrupp fått i uppdrag att formulera en gemensam syn på just detta, bland annat för att ge lärarna ett stöd, när de ska lära ut försoning som är ett obligatoriskt ämne för alla, säger Arne Ström

Växtvärk

Utbildningsfrågorna rör även universiteten. Det finns ett statligt universitet och två privata. Svenskt bistånd har delvis gått till uppbyggnaden av det statliga universitetet. Även Göteborg och Linköpings universitet samt högskolan i Blekinge deltar i arbetet.

– Man kan beskriva det som ett universitet med växtvärk där man dels kämpar hårt för att klara den reguljära undervisning och dels ta fram forskarutbildningar. I dag finns det inga utbildade forskare vid universitetet. Nivån på utbildningarna är hyfsad. Inte toppen, men ändå mycket bättre än det har varit någonsin tidigare, säger Arne Ström.

Inte helt bra, men mycket bättre än tidigare är en bedömning som gäller för mycket i Rwanda. Förbättringar på alla områden är oerhört viktiga för regeringen, för att visa att Rwanda verkligen förändras, förbättras.

– Förbättringar är det enda som ger människorna i Rwanda förtroende för att regeringen menar allvar med det de säger. Och jag tror det börjar märkas. Tal om att lämna landet och söka lycka på annat håll i världen, hör man mycket sällan. Jag har varit i Albanien tidigare, berättar Arne Ström, och där ville alla människor komma bort från sitt land. I Rwanda däremot är framtiden full av drömmar.

Det har varit svårt att få utländska investerare att gå in i Rwanda och satsa pengar. Dels för att de inte vetat hur stabil freden är, dels för att de har varit oroliga för att förknippas med folkmordet. Trots osäkerheten inser regeringen att något måste göras, för att ge befolkningen framtidstro. Tiden före folkmordet var det tvärtom – då pekade man på fattigdom och misslyckanden och spred propaganda om att allt berodde på folkgruppen tutsi. Nu ska man bygga ett nytt land, med nya inkomstkällor. Alla rwandier tillsammans. Det ska bli ett land där IT, bank, försäkring, turism leder dem ur fattigdom och in i nationell gemenskap.

– Det låter kanske överoptimistiskt med tanke på den låga utbildningsnivån och den svaga infrastrukturen. Men jag tror att det finns möjligheter för Rwanda. Om man jämför med länder som Mocambique, Zimbabwe och Kongo som påverkats mycket negativt av olika rövarband, så har Rwanda kommit en bra bit på väg mot ett ordnat sambälle med rättssäkerhet och demokrati.

Arne Ström vid stranden av Kivusjön som ligger vid Rwandas gräns till Kongo.

BOK- OCH FILMTIPS

LITTERATUR PÅ SVENSKA

Barn under Förintelsen – då och nu: affekter och minnesbilder efter extrem traumatisering, Suzanne Kaplan

Stockholm, Natur och kultur, 2003. 408, [1] s. (inb.) **ISBN:** 91-27-09640-8 (fel)
ÄMNE: Traumatiska minnen / Barn / Förintelsen / Levnadsvillkor / Fallbeskrivningar / Traumatisk stress / Rwanda

Folkmord – inget nytt i historien, Kim Gabrielson

Uppsala, Kunskapsföretaget, 1999. Första upplagan. 111 sidor.
ISBN: 91-89040-13-9

GEOGRAFISKT ÄMNE: Kambodja / Rwanda / Amerika / Europa / Namibia / Sovjetunionen

ÄMNE: Krigsförbrytelser / Folkmord: historia / Förintelsen / Historia / Kommunismens brott / Folkmordets psykologi / Läromedel / Indianer / Herero folket / Armenierna / Rwanda

Rwanda – ett land i kris, Tor Sellström & Lennart Wohlgenuth

Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet, 1995. Svenska, 22 sidor.

SERIE: Afrikafakta, 1104-7771; 2 **ISBN:** 91-7106-375-7

ÄMNE: Historia / Rwanda / Efterkrigstiden

Till mänsklighetens försvar: iakttagelser av krigsbrott, tribunaler och försoning, Görrel Espelund, Andreas Karlsson; inledning av Lennart Aspegren

Visby, Stockholm, Eddy.se: Juridisk reportagebyrå, 2006 (Stockholm: Elander Gotab). 190 sidor, ill. (vissa i färg). **ISBN:** 91-85333-09-3

ÄMNE: Krigsförbrytare / Brott mot mänskligheten / Folkmord / Rwanda

Vägen mot ett folkmord: Rwanda 1994, Ingela Eriksson

SERIE: C/D-uppsats / Luleå tekniska universitet, 1402-1781; 2001:23.
ISSN: 1402-1781 / **ISRN** LTU-C/DUPP-01/23--SE / NR 2001:23.

ÄMNE: Rwanda, auktoritär och demokrati, samhällsstrukturens, folkmordet

Kris i Centralafrika, Charles Freeman

Malmö, Gleerup, 1998. Svenska, 64 sidor. **ISBN:** 91-40-62772-1

ÄMNE: Historia, Centralafrika.

Änglarna svek oss: Rwandatragedin och kyrkorna, Hugh

McCullum, förord av Pierre Schori, översättning: Elisabeth Lindgren.

Örebro, Libris, 1996. Svenska, 173 sidor

ISBN: 91-7195-090-7

ÄMNE: Inbördeskriget i Rwanda 1994

Men jag överlevde / Révérien Rurangwa; översättning: Maria Store.

ISBN: 978-91-7195-893-8 (inb) Örebro: Libris, 2007. Svenska 185 s.

ÄMNE: Folkmordet i Rwanda 1994 / Biografi

FILMER

Den sista hunden i Rwanda.

En halvtimmes spelfilm om två svenska journalister på resa i Rwanda år 1994, ett par månader efter att folkmordet brutit ut. Filmen ställer frågor om journalistikens roll och vår fascination för krig. 29 min. På samma DVD finns även en intervju med regissören samt ett UR-program – Ramp om historia – Rwanda. År 2003.

Distributör för privat och institutionellt bruk: Svenska Filminstitutet, ej hyr, endast köp.
Språk: Svenskt tal.

Ramp om historia [Videoupptagning]:

Rwanda. Svenska TV-program.

Sammanfattning

En helt vanlig kille från Sverige, Max Landergård, besöker Rwanda för att finna svaren och möta ögonvittnen. Hur kunde det ske och varför reagerade inte världssamfundet och FN. Varför uppstod hatet mellan folkgrupperna Hutu och Tutsi?

Keepers of Memory

Dokumentär av Eric Kabera, Rwanda, 2004.

Språk: Kinyarwanda, franska och engelska, engelsk text

DVD, 44 min

Målgrupp: åk 9 och gymnasiet

Distributör: CinemaAfrica

I dokumentären *Keepers of Memory* skapar Eric Kabera en svartmålad fresk genom vittnesmål dokumenterade med en handhållen DV-kamera, där de överlevande minns och återberättar de 100 dagarna. Filmen fokuserar på de sex minnescentrena Nyamirambo, Ntarama, Murambi, Nyamata, Rusitara och Biseseerooch där massakrerna ägde rum och deras minnesvårdare idag.

Filmen inleds med att vi ser sörgjande omslutna av nattens mörker vallfärda till en minneshögtid vid en massgrav. Vi ser människor lägga blomsterkransar och tända stearinljus. I ljuset av en ensam strålkastare, hör vi vittnesmål från en kvinna som förlorade båda sina barn och man. Hon bryter samman och gråter, men fortsätter berätta om det hon fortfarande genomlider varje dag. Hennes vittnesmål avslutas "Jag känner ständig smärta...jag kommer aldrig att glömma...".

Through My Eyes

Dokumentär av Eric Kabera/Kavila Matu, Rwanda, 2004.

Språk: Kinyarwanda, franska och engelska, engelsk text
DVD, 44 min

Distributör: CinemaAfrica

Målgrupp: åk 9 och gymnasiet

I *Through My Eyes* berättar unga rwandier om det rwandiska folkmordet och hur de går vidare. Deras berättelser utgör ett montage av traumatiska erfarenheter.

En stark scen som fastnar är med skolflickan Angelique som börjar gråta när hon berättar om sina upplevelser. I ett försök att skylla sina tårar böjer hon ner sitt huvud och blottar ett långt ärr längs pannan. Hon berättar att vissa barn växte upp med att hata varandra. Angelique förlorade hela sin familj, sju syskon och föräldrar.

Men det finns också hopp. Vi träffar bl a sångaren och låtskrivaren Jean Ntampaka, hiphop-dansgruppen Drew Hill Dance Group och Chantal som tillverkar lerkrukor för försäljning. Alla söker de nya vägar genom musiken och kulturen för att återta livet.

Eric Kabera

Båda filmerna är gjorda av den rwandiske filmskaparen Eric Kabera som förutom att regissera och producera film även driver Rwanda Cinema Centre (med stöd bl a från Svenska Institutet/SIDA) och Rwanda Film Festival.

<http://www.rwandacinemacenter.org/>

<http://www.linkerickabera.com/>

Hotel Rwanda

Spelfilm av Terry George, Rwanda, 2004.

Språk: Engelska, Svensk text

DVD, 121 min

Målgrupp: åk 9 och gymnasiet

Distributör: Scanbox

Paul Rusesabagina hette en hotelldirektör i Rwanda som år 1994, med risk för sitt eget liv, skyddade och gömde tusentals tutsier på sitt hotell undan förföljelserna. Han ville skydda sin familj, men han gjorde allt i sin makt för att också skydda sina gäster, när han fick veta att tutsier hade dödats i massakrerna...

Fler titlar hittar ni i vår tipskatalog och bibliotekets katalog på www.levandehistoria.se